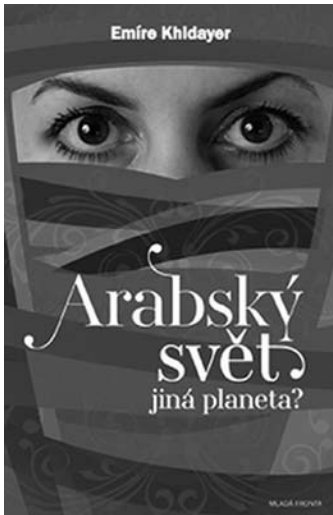

Arabský svět a jeho bezpečnostní souvislosti

RECENZE

**Emire Khidayer: Arabský svět – jiná planeta?
Mladá fronta, 2011, 248 stran,
259 Kč.**

Tzv. arabské jaro poutá naši pozornost od poloviny prosince 2010, kdy se upálil tuniský prodavač s vysokoškolským vzděláním, jemuž odňali prodejní licenci, a po jehož smrti vypukly v Tunisko demonstrace, které se rozšířily do tuctu zemí arabského světa, nejkravěji do Egypta, Libye, Sýrie a Jemenu. U nás byly tyto události připodobňovány k dění polistopadovému, k osmašedesátému nebo dokonce k obrozeneckému roku 1848. Optimisté se domnívali, proto i ten přídomek arabské jaro, že jde o revoluce, jejichž důsledkem bude nastolení demokratického politického systému. Realisté byli poněkud skeptičtější, poukazovali na politickou nezralost místních vůdců a nejasnost

jejich vizí, které mohou přivést znovu k moci vojenské režimy nebo muslimské vlády řídicí se zákony šaría a vyústit v dlouhodobou nestabilitu tohoto pro Evropu významného geopolitického prostoru, což zatím převládá. Proto se dění v arabském světě stává pro Evropu nejen šancí, ale zatím spíše bezpečnostní hrozbou, která může přerůst i v rozsáhlé migrační vlny. Zvláště přidá-li se k tomu vážnější střet mezi sunnity a šíity po odchodu amerických vojsk z Iráku a plánovaném odchodu spojeneckých vojsk z Afghánistánu, Jedna větev muslimů totiž vlastní jaderné zbraně, kdežto druhá ne.

Proč může být vývoj v arabském světě nebezpečný? V souvislosti s pokračující finanční a ekonomickou krizí a událostmi v arabském světě se pozornost světového společenství a politických představitelů znovu vážněji upírá k migraci a jejím důsledkům. Migrace má nejen pozitivní účinky jako je postupné vytváření multikulturní společnosti a ekonomický růst hostujících zemí, ale je i bezpečnostní hrozbou, jak to ukázaly násilné události; jejichž neřešení vede k růstu oboustranné xenofobie, extremismu a vytváření krajních politických seskupení, zvláště pravicových. Může tedy přispívat k růstu politické nestability v Evropě i v jiných částech světa a k přijímání radikálních opatření při nezvládnutí situace demokratickými prostředky a výchovným úsilím. Týká se to především radikální části islámské populace.

Asimilace a integrace muslimů jako podstatné migrační složky začala být hlavním politickým a společenským problémem západní Evropy od počátku 21. století, kdy tu počet muslimů neustále narůstal, takže se začalo mluvit o demografické revoluci. Jacques Rupnik uvedl, že zranitelnost našich společností souvisí s její otevřeností, a musíme

proto znovu definovat poměr mezi svobodou a bezpečností. Dilema Západu je v podstatě v tom, že je nucen hájit svobodu na úkor jiných svobod. Nové divoké „stěhování národů“ může nastat i jako důsledek dalších ekonomických, sociálních a ekologických krizí a katastrof doprovázených násilím.

Politická korektnost dlouhého mlčení o integraci imigrantů a o problémech s menšinami byla prolomena vystoupeními Kevina Rudda, Davida Camerona, Angely Merkelové a Nicolase Sarkozyho. Smířlivý pokus Baracka Obamy změnit přístup k muslimské civilizaci v jeho káhírském projevu se podařil jen zčásti. Autoři mnoha scénářů varovali před tím, co se potvrzovalo v polovině první dekády 21. století, že narůstá propast mezi potřebami a aspiracemi veřejnosti a ekonomickou realitou, a že úsporné programy bez orientace na rozvoj povedou k masivním veřejným protestům. Mluvil o tom v novoročním projevu i prezident. A vyšší míra migrace tento rozpor ještě prohlubuje.

Největší socioekonomické problémy s migrací jsou obvykle v oblastech, v nichž probíhají společenské, politické, ekonomické a sociální konflikty, nemluvě o konfliktech vojenských. Přispívá k tomu i skutečnost, že se nepodařilo zastavit zvyšování vojenských rozpočtů. Jednou z cest řešení migračních problémů je likvidace ohnisek napětí a prevence před vznikem dalších. Je zřejmé, že existuje jistá míra saturace, tj. schopnosti jednotlivých států integrovat jiná etnika či skupiny do národního prostředí. Je-li překročena, vznikají i uzavřené komunity a ghetta, jejichž existencí sílí i xenofobie přerůstající v rasismus, pravděpodobně i z pudu sebezáchovy. Rozhodující je, jak je konkrétní minorita schopná se integrovat, přizpůsobit se daným podmínkám, resp. jako adekvátní reflexi majorita projevit ochotu tyto minority asimilovat, ochota je přijmout.

Česká společnost si nebezpečí migrace a jejích následků uvědomuje a český stát k jejímu řešení přijímá strategické a koncepční dokumenty. Složitější je to s jejich realizací, kterou komplikuje častá výměna politických představitelů, nedostatek finančních prostředků a zčásti i nedostatek kvalifikovaných odborníků. Na druhé straně je nutné přiznat, že migrační politika je velmi složitá, vyžaduje nejen praktická opatření, ale i jasnou představu o modelu multikulturní společnosti, aby nevedla ke konfliktům a neoslabovala lidský a kvalifikační potenciál zemí, odkud migranti přicházejí, zvláště rozvojových; to následně komplikuje jejich ekonomický růst, zvláště když se migranti po získání zkušeností do svých zemí nevracejí.

Nemůže proto být překvapením, že se v řadě zemí včetně naší začínají vytvářet dvě politická uskupení: jedno se orientuje na Evropskou unii a integraci, druhé se pod myšlenkou uchování státní suverenity formuje nacionálně, v mnoha případech i národovecky a proti evropským integračním snahám. V této souvislosti se nabízí, zda naší skutečné suverenity v globálním světě nelze dosáhnout právě aktivní participací českého státu na evropských integračních snahách jako pravděpodobně jediné možnosti čelit ekonomické a politické konkurenci.

Pro naši republiku jsou po přijetí schengenských dohod stále inspirativnější i a závažnější zkušenosti a opatření Evropské unie. Všeobecně se konstatuje, že události v arabském světě prověřily a dále prověřují smysluplnost těchto dohod. Migrace se musí stát řízeným procesem, musíme přijímat jen ty migranty, se kterými nebudeme mít v budoucnosti problémy. Zároveň stojíme před hledáním nového modelu uspořádání vlastní společnosti a úkolem modifikovat představu multikulturní společnosti. Nejsme už také ani tak na začátku otevřených diskuzí, ale praktických opatření. Nebudeme-li jednat, do deseti let se situace stane kritickou.

Jak přispívá recenzovaná publikace k odpovědím na problémy, které v Evropě a u nás pocítujeme? Emíre Khidayer je čtyřicetiletou slovenskou autorkou, která se narodila slovenské matce a iráckému otci, žila v Trnavě a vystudovala arabistiku v Bratislavě. Působila jako diplomatka na velvyslanectvích v Egyptě, Kuvajtu a v Iráku. Nyní pracuje v oblasti informačních technologií v Dubaji. Autorka si ve své třetí publikaci vytyčuje nelehký úkol. Chce odpovědět na otázky: Jaký je arabský svět ve skutečnosti? Jak myslí, cítí a žijí Arabové? Jaké jsou vztahy mezi muži a ženami? Je každý Arab muslimem a muslim Arabem?

Na tyto otázky odpovídá v kapitolách: Jak žijí Arabové? Od republiky po sultanáty. Arab rovná se muslim? Islámský slabikář. Způsob života. Tabu. Sexualita. Zvláštnosti v arabských vztazích. Dopravní prostředky. Dá se vůbec naučit arabsky? Pozor na to co a jak říkáte. Arabská jména a oslovení. Vztah ke zvířatům. Jak je to s rasismem? Násilné činy poměrně vzácné! Pojem času a vyřizování. Nákupy a umění smlouvat. Služby vždy a všude. Sladké nicnedělání. Alkohol a drogy. V knize v hodnotících soudech převažuje osobní mnohaletá subjektivní zkušenost nad studiem pramenů.

Z hlediska širšího pojetí bezpečnosti a soužití s Araby jako migranty se logicky musíme zajímat o celý rozsah této problematiky, i když nás hlavně zajímají bezpečnostní aspekty; o vojenských se zmiňuje jen zčásti. Autorka se pokouší rozptylovat mýty o temných stránkách arabského světa, determinovaných terorismem, muslimským fundamentalismem, konflikty a vztahy k ženám; zároveň přiznává, že mají oporu v realitě. Je proto třeba vidět arabský svět nezaopatřené v jeho rozpornosti, jeho kouzlo, drsnost, nespravedlnost i zaostalost. Především že je jiný než náš. A méně informovaný o nás než my o něm, protože je uzavřenější.

Zatímco v Egyptě jsou stále u moci vojáci, v jedné ze západních zemí Maghribu (Libye, Tunisko, Alžírsko, Maroko) – v Mauretánii – se udržuje otroctví. V alžírské občanské válce zahynulo 200 tisíc lidí. K dalším arabským zemím patří dnes již rozdělený Súdán, Komorské ostrovy, Čad, Džibutsko, Somálsko, Jordánsko, Libanon, Sýrie, Palestina, zčásti Irák, Saúdská Arábie, Kuvajt, Bahrajn, Katar, Spojené arabské emiráty, Omán a Jemen. Jejich společným rysem je náboženství – islám. Bohatství těchto zemí je založeno na přírodních zdrojích, zvláště naftě a plynu. To přináší jako i u jiných národů, např. Rusů, rozvojové problémy.

Kočovní Araby sjednotil prorok Muhammad a vytvořil z nich náboženskou obec. Přes chalífát a tureckou osmanskou říši se pod hegemonií Velké Británie a Francie vytvořily současné státy. Jsou královstvími, republikami i sultanáty. Ale pro prosperitu a modernost země to není rozhodující, záleží na vůdcích země. Z většiny arabských měst stále dýchá středověk. Kuriózní je, že relativní pokrok v některých arabských zemích se stal díky tomu, že si místní vládcí vzali za manželky vzdělané cizinky nebo Arabky s vysokoškolským vzděláním získaným v západních zemích. Ale představují výjimku a v revolučních událostech selhaly. Autorka se pokouší charakterizovat vládců některých arabských zemí. Většinou identifikuje lepší stránky jejich aktivit, někdy pod dojmem, jaký vztah mají k ženám.

Arabové jako součást semitské jazykové rodiny jsou široké etnikum, jako např. Slované či Germáni z indoevropské jazykové rodiny, složené z řady národů se specifickými kulturami. Stejně jako v předchozí kapitole se autorka pokouší i o charakteristiku jednotlivých arabských národů. Nenajdeme tu ale odpověď, kterou bychom potřebovali vědět, jak silně jsou jednotlivé národy identifikováni s tím, že jsou Arabové. Např. identifikace se slovanstvím je v České republice a v Polsku určitě slabší než např. u Srbů, Bulharů či Rusů. Muslimové jsou nejen mezi Araby, ale i africkými, asijskými i evropskými

národy. Arabové tvoří jen pětinu muslimů, ale jsou většinou muslimy, i když jsou mezi nimi i křesťané; dostávají se i do vzájemných konfliktů, většinou s judaisty.

Pokud jde o islámské náboženství, i když se vyvinulo z judaismu a křesťanství, jde o odlišnou věrouku s mimořádně pragmatickou ideologií, která výrazně ovlivňuje myšlení a chování svých vyznavačů, a to pokud jde o vztahy mužů a žen, rodinu, rodičovství ad., které definuje z obchodně-právního hlediska. Dvěma základními proudy v islámu jsou sunna a šía. Vznikla rozštěpením názoru o nástupnictví Muhammada; sunnité byli proti tomu, aby se islám dostal do rukou Muhammadových potomků, šíité naopak. Oba proudy mají své odnože.

Emíre Khidayerová začíná kapitoly o způsobu života tvrzením Arabů-muslimů, že islám je způsob života. A potvrzuje, že to tak spolu s místními tradicemi a přírodním prostředím v celém jejich geopolitickém prostoru opravdu je. Islám určuje a přesně stanovuje aktivity denního života, není oddělený od státu a je součástí právního systému, i když právo šaría platí v jednotlivých islámských státech v odlišném rozsahu. Výrazně se respektuje seniorita a postavení ve společnosti. Kolektivismus bezmezně převažuje nad individualismem. Právo šaría, kterým se řídí arabské země s výjimkou Tuniska, umožňuje polygamií, resp. polygynií. Rozvod je možný na pouhé přání muže, je však ojedinělý, stejně jako výjimečně z iniciativy ženy; děti přitom většinou zůstávají otci. Homosexualita je nežádoucí. Prostituce je oficiálně zakázaná, ale existuje podle autorky všude, bez ohledu na to, že může být trestána až třemi roky vězení. Pro Evropana není i myslitelné, aby jeho rodina jako základní sociální buňka zůstávala před okolím tabu, stejně aby byla pod pečlivou kontrolou celé široké rodiny, která o každém ví vše, zejména o chování žen. Hrají tu roli i klepy projevující se např. v nebezpečné sekvenci: rozhovor s cizím mužem – minimálně flirtování – následně cizoložství – finálně těhotenství. V této souvislosti není možné přehlédnout, že platné právo umožňuje v některých zemích ženu i zabít, přestoupí-li arabskou etiku. Tradiční pravidla jsou silnější než láska otce k dceři, bratra k sestře. V Jordánsku tak přijde každoročně o život osmdesát žen. S podobnými případy se můžeme setkat i mezi migranty v západoevropských zemích. Jen pro záchranu cti mužů. Sexualita a rodina jsou naprosto tabu. I třicetiletí muži nemají často základní představu o fyziologii žen. Daleko horší je, že např. při zemětřesení v Íránu v roce 2003 a při dalších tragických událostech zemře mnoho zraněných žen jen proto, že není dostatek lékařek, které by je ošetřily; lékaře a záchranáře mužského pohlaví k nim nepustí.

Diskuze Evropanů s muslimy o náboženství téměř pozbývají smyslu, svědčí o tom reakce na karikaturu Muhammada v dánských novinách, která vyvrcholila embargem, demonstracemi a podpálením dánské ambasády, při které vojáci zabili sto lidí. Mluvit o vesmíru s muslimem je nemyslitelné, ani když je profesí astronomem. Stejně tak je pro cizince v muslimské zemi málem sebevraždné jíst při ramadánu před západem slunce. Problémem je, že stejně jako Evropanům je nepřijatelný arabsko-muslimský způsob života, jim je podobně nepřijatelný náš. Soužití tedy i přes určité liberální tendence v některých arabských zemích není a nebude nikdy jednoduché. Zatím nejlepší zkušenosti mají logicky ve Spojených státech, ale nejspíš proto, že sem přicházejí vzdělanější muslimové, a to většinou na západních školách.

Podstatná část publikace je protkána mini-story a short-story a autorčiných zkušeností, ze sociologického hlediska tak tvoří case-study, a vzhledem k početnosti těchto příběhů je zároveň případovou studií s dostatečnou mírou reprezentativnosti, validity a reliability.

Specifickou pozornost z hlediska našeho zájmu představuje tematika rasismu. Podle autorky oficiálně neexistuje, a tedy se o něm ani nediskutuje. Realita svědčí o něčem jiném, i když ne v tak krajním podobě, jak se jeví v západním světě. Rasismus v arabských zemích má jinou podobu, někdy až pro Evropana nepochopitelnou, například muži si vybírají za manželky raději ženy se světlejší pokožkou, než mají sami, což svědčí o jisté míře nadřazenosti bělejší pleti. V závislosti na systému dané země se rozlišují i společenské třídy, obvykle klasicky na vysokou, střední a nízkou, což je dělení sociální, které v této realitě vede k separaci. Podobně je tomu s existencí kast v Emirátech, při nichž je diferencujícím kritériem národnost. Autorka se nevyhýbá ani odpovědi na choulostivou otázku, jak se do xenofobie a rasismu promítá náboženství. Arabové to popírají, realita je složitější. Problémy činí už jen vyznávání jiného náboženství, nemluvě o ateismu, která jsou v některých zemích jako např. v Saúdské Arábii nepřijatelná. Jinak náboženská determinovanost působí v jiných civilizacích, mnohdy vyhroceněji, např. při soužití muslimů v západním světě.

Ještě větší pozornost z hlediska našeho zájmu si zaslouží násilí v arabském světě. Autorka jeho výskyt před arabskými událostmi považuje za vzácný, cítila se tu vždy bezpečně. Příčinou je převládající kolektivismus a tvrdá ruka zákona. Nejčastějšími trestními činy jsou rodinná krevní msta, násilí v rodinách a znásilňování. Události tzv. arabského jara situaci změnily, cílem útoků se staly i ozbrojené síly. Zhoršil se i vztah k cizincům. Příčinou násilí je hlavně fundamentalismus, zvláště ve formě terorismu, který je tu tabuizován a kterým se demonstrují dogmatické náboženské představy a je výrazem celkové nespokojenosti. Odměnou je budoucí spanilý život. Jen v arabském světě stály projevy násilí statisíce životů, nejvíce v Alžírsku, v Izraeli a v Palestině. A také stovek cizinců, zejména v Egyptě. Arabské země proti němu vystupují s rozdílnou intenzitou. Nenašla se síla, která by je zastavila.

Existuje jedna hypotéza, o které není zcela jasné, zda je dostatečně otestována. A sice, zda se určité civilizace či kultury přizpůsobují nebo adaptují na vyšší. A lze-li vůbec rozlišovat mezi kulturami vyššími a nižšími, snad jen z civilizačního hlediska. Z historie se často jako příklad uvádí, jakou pozitivní vývojovou změnu znamenal pro ugrofinské stěhování národů, tedy pro Finy a Maďary, příchod do Evropy. S podobnými kladnými výroky se můžeme setkat ve vzpomínkách bývalých sovětských vojáků, kteří sloužili po 21. srpnu 1968 v Československu. Ve Spojených státech ale existují čínské čtvrti, kde se většina obyvatel nenaučila a ani anglicky a žijí svým bývalým způsobem života.

Uvádět by bylo možno mnoho příkladů dalších. Je nutné je posuzovat jak z hlediska soužití etnik, tak z hlediska bezpečnostního. Nedaří-li se asimilace či integrace přicházejících etnik, což je u migrantů s muslimským náboženským vyznáním nejtěžší, představuje to nejen hypoteticky, ale v mnoha zemích i fakticky bezpečnostní hrozbu, kterou je nutné řešit i za pomoci ozbrojených sil. Nemluvě o tom, jsou-li příslušníci těchto etnik po získání státního občanství přijímáni do jejich řad, které pro ně většinou znamená zvýšení sociálního statutu. V americké armádě tvoří stále početnější složku. V budoucnosti to tak může být i u nás.

Autorka do dovětku názvu své publikace přidala otázku, zda arabský svět je – jiná planeta? Explicitně na ní v textu neodpovídá. Podrobíme-li její dílo analýze, nutně dojdeme k závěru, že arabský svět z evropského pohledu je skutečně jinou planetou než cokoli jiného. Je to zároveň výzvou začít se problematikou muslimské migrace zabývat vážněji než doposud.